

2. Systematika hudobnej pedagogiky

Pri výklade systematik pedagogiky a muzikológie sme sa usilovali tieto systematiky podľa možnosti priblížiť tak, aby čo najlepšie vystihovali dynamickú premenlivosť a otvorenosť systému vedeckého poznania. Tieto vlastnosti má aj hudobná pedagogika. Jej spätosť s inými odbormi, disciplínami sa nevyznačuje pevnými a jednoznačne ohraničenými hranicami. V skutočnosti je to pole veľmi dynamické, premenlivé, kde sa vyvíjajú a menia ich vzájomné pozície vo vzťahu k teoretickým a praktickým disciplínam zatriedovaných v určitom časovom období do súboru vedných odvetví hudobnej pedagogiky. Systematizácia je istým odrazom hierarchie, ujasnenosti postupu ako i prostriedkom, ktorý umožňuje získať poznatky o prehľade celého systému hudobnej pedagogiky a zachytávať procesy jeho premien. Zdôrazňujú sa v ňom vecné odborné súvzťažnosti, vzťah k hudobnej pedagogike k iným vedám, vlastným disciplínam, pomocným vedám, aplikovaným disciplínam, ich spätosti k celkom hudobnej vedy, vlastnému predmetu bádania, metodológii.

Všeobecne sa v odborných kruhoch akceptuje názor, že systémy všetkých vied sú v ustavičnom pohybe. Avšak vo vzťahu k hudobnej pedagogike niektorí vedci usudzujú, že v tejto vednej oblasti sa doposiaľ nevyhranila zreteľnejšia systematika odboru, nakoľko jej čiastkové disciplíny sú ponímané ako málo vyprofilované /F.Blume ju napríklad považuje za „susednú“ či „bočnú“ „Nachbardisziplin“, podľa J.Kresánka aj preto, že sa neorientuje na poznávanie faktov, ale na metódy - ako na to/. V podobnom duchu sú „ladené“ i mnohé ďalšie postoje k hudobnej pedagogike. Mnohé z nich často pramenia aj z toho, že v hudobnej pedagogike sú obsiahnuté poznatky vytvorené príbuznými disciplínami, úlohy s problematikou mnohovýstrovou, praktickou orientáciou, hoci sa prostredníctvom nich uplatňuje v širokej odborevej kooperácii.

O systematike odboru hudobnej pedagogiky nebolo napísaných veľa prác. Mnohé z nich sú už zastaralé ako napríklad pokus Adolfa Cmírala v práci „Hudební pedagogika“¹⁴. Pedagogika v jeho podaní malá takéto členenie:

I. pedagogika sústavná či systematická

- a) abstraktná /filozofia výchovy, všeobecná pedagogika/,
- b) konkrétna /organizácia výchovy/;

I.1. praktická

- a) didaktika,
- b) hodegetika /náuka mravnému navýkaniu/;

II. pedagogika historická /dejiny vychovávateľstva/.

Vnútná disciplinárna štruktúra hudobnej pedagogiky v podaní Ladislava Burlasa¹⁵ je už oveľa modernejšia ale i reálnejšia, komplexnejšia. Obsahuje: 1. filozofiu hudobnej výchovy, 2. hudobnú didaktiku a metodiku, 3. hudobnú pedopsychológiu, 4. hudobnú pedosociológiu, 5. porovnávaciu pedagogiku, 6. dejiny hudobnej výchovy.

V systematike Ivana Poledňáka a Jiřího Fukača¹⁶ sú v popredí hľadiská systematické a aktualizácie. Jej vetvenie je detailnejšie:

I. Metodologické problémy hudobnej pedagogiky /v popredí je metavedná reflexia, všeobecná teória hudobnej pedagogiky/.

II. Porovnávacia hudobná pedagogika: 1. Dejiny hudobno - výchovných typov a systémov / najmä štúdium diachrónnych súvislostí medzi nimi /, 2. porovnávacia analýza súčasných,

¹⁴ Cmíral, A.: Hudební pedagogika. Editio Č. H. 1940, s. 6.

¹⁵ Burlas, L.: Hudobná pedagogika v systéme hudobnej vedy. In: Metodologické problémy hudobnej pedagogiky. Praha 1969, s. 10 - 22.

¹⁶ Poledňák, I. - Fukač, J.: Hudební pedagogika. Opus musicum, 1976, s. 33 - 38.

resp. synchronne sa uplatňujúcich hudobno - výchovných typov a systémov,

III. Experimentálna hudobná pedagogika,

IV. Psychologické a hudobno - psychologické základy hudobnej pedagogiky,

V. Všeobecná hudobná pedagogika,

VI. Všeobecná hudobná didaktika,

VII. Špeciálne didaktiky jednotlivých kategórií školskej hudobnej výchovy: 1. všeobecná hudobná výchova / na jednotlivých typoch a stupňoch všeobecného vzdelávania /, 2. hudobné výchovy výberovo organizované a odborne špecializované / v jednotlivých odborových špecializáciách a na jednotlivých stupňoch vzdelávania /, 3. špecializované prípravy profesionálnych hudobníkov,

VIII. Teórie mimoškolskej hudobnej výchovy: 1. predškolskej /rodinnej/ výchovy, 2. hudobnej výchovy dospelých, 3. funkcionálne hudobné výchovy.

Zaujímavým spôsobom riešila túto problematiku Sigrid Abel-Struthová diele „Grundriß der Musikpädagogik“ /1985/. K existencii systematiky i k možnostiam jej popisu sa viac - menej postavila skepticky. Zdôraznila však skutočnosť, že z hľadiska historického sú východiskom rozčlenenia hudobno-pedagogického bádania teoretizujúce či teoretické koncepcie vychádzajúce z hudobno-výchovnej empirie. Tieto koncepcie sa dotýkajú troch základných pilierov hudobno - výchovného a vzdelávacieho procesu, ktoré autorka označuje termínmi „Lernen“, „Lehren“ a „Unterricht“. Pod slovom „Unterricht“

rozumie organizovanú výučbu a za subtilnejšími výrazmi „Lernen“ a „Lehren“ rozlišuje situácie „učiť sa“ a „učiť“. Toto označenie umožňuje rozlíšiť: činnosť toho, kto sa učí /buď sám či za pomoci niekoho/ od činnosti toho, kto niekoho vyučuje, poučuje. Vo svojej práci sa autorka v zásade prikláňa k názoru, že hudobno-pedagogické poznanie sa vždy usilovalo objasňovať spôsoby osvojovania hudby, ako i prípravu ľudí na tento špecifický výchovný proces /okrem iného aj prostredníctvom organizovanej výučby/. Poznávanie a objasňovanie hudobno - výchovných procesov je podstate ponímané ako jadro hudobnej pedagogiky. Všetko ostatné považuje za premenlivú „nadstavbu“.

S týmito myšlienkami je v podstate možné súhlasiť. Hudobná pedagogika nemôže vo svojej databáze postrádať tie úrovne poznania na ktorých vznikala a čo zostalo naďalej jej najvlastnejšou úlohou. Jej úsilie musí smerovať i k plynulému upresňovaniu toho, čo sa odohráva v spoločenskom prostredí, v diskusiách, na významných konferenciách vo vzťahu k hudobno pedagogickým výskumným špecializáciám atď. Z uhla pozornosti sa nemôžu dostať skutočnosti ako napríklad fakt, že niektorí reprezentanti hudobnej pedagogiky sú orientovaní systematicky, iní historicky, že vznikajú rôzne typy hudobnej výchovy, koncepcií /často na rozhraní hudobno - pedagogického a psychologického výskumu atď./. Podstata tohto prístupu či procesu ujasňovania nespočíva v tom, či tu vznikli profilované čiastkové hudobno-pedagogické disciplíny, alebo len bádateľské špecializácie. Dôležitejšie je stotožnenie sa so základnou požiadavkou či kritériom rozvoja vednej disciplíny, ktorá spočíva v tom, že ani hudobná pedagogika sa nemôže ďalej rozvíjať bez svojej vnútornej diferenciácie a interdisciplinárnych vzťahov.

Uvedeným vzťahom s hudobnou pedagogikou sme už v tejto práci venovali určitú pozornosť. Poukázali sme na viaceré väzby, prepojenia s pedagogikou, ale i na tie časti rovin, zväzkov, kde sa systematika pedagogiky a jej disciplinárne označenie s akousi samozrejmosťou prenáša do vonkajších znakov hudobnej pedagogiky. Zrejme je to jeden z dôvodov k domnienke, že systematiku hudobnej pedagogiky je možné „odkopirovať“ zo štruktúry pedagogiky / utvorením príslušného „hudobného“ pendantu, podľa čiastkového odboru pedagogiky /. Dnes sú už tieto úvahy nepodstatné, považujú sa skôr za prejav unáhlenosti, hoci systematiky odborov pedagogiky a hudobnej pedagogiky vykazujú podobné, ale nie totožné znaky.

Podstatná časť hudobno - pedagogického bádania sa totiž bude vždy realizovať s muzikologickým kladením otázok, či priamo na báze muzikológie a jej systematiky. Jedine na tomto poli môže byť hudobná výchova vysvetľovaná ako špecifická hudobná aktivita /t.j. vo všetkých svojich podstatných odlišnostiach od inak orientovaných činností/, ako organická súčasť hudobnej kultúry a pod. Nazeranie na hudobnú výchovu len z pozorovacieho uhla „pedagogiky“, zosilňuje pravdepodobnosť prehliadnutia špecifických hudobných rysov.

Systematike odboru hudobnej pedagogiky bola približne od konca 60.-tych rokov venovaná sústredenejšia pozornosť i v Československu. Za prelomový impulz v našom prostredí možno považovať vydanie zborníka referátov pod názvom „Metodologické problémy hudební pedagogiky“ /Praha 1969/. Za ďalší podnetný moment možno označiť roky 1988 a 1999, kedy bol vydaný vysokoškolský text autorov Jiřího Fukača a Jozefa Vereša pod názvom „Hudobná pedagogika“ / tejto práci sa kladne vyjadril - okrem iných - aj O.Elschek v štúdiu „Konceptia rozvoja vedy na Slovensku“¹⁷ /. V kapitole „Systematika hudobnej pedagogiky“ uvedený autori priblížili

¹⁷ Elschek, O.: Konceptia rozvoja vedy na Slovensku. In: Hudobný život. 21, 1989, č.5, s. 10 - 11.

svoju predstavu o vnútornej štruktúre odboru hudobnej pedagogiky /tab.č.2/.

VETVY A ŠPECIALIZÁCIE HUDOBNEJ PEDAGOGIKY					
Výskumné hladisko	Všeobecná teória hudobnej pedagogiky ako hudobno- pedagogická metateória	Všeobecná hudobná pedagogika ako celostná teória hudobnej výchovy	Všeobecná hudobná didaktika	Teória a didaktiky jednotlivých typov hudobnej výchovy	Aplikačné výústenie hudobnej pedagogiky do sféry hudobno- výchovnej praxe
systematické	xxx	xxx	xxx	xx	x
historické	xx	xxx	xxx	x	/x/
porovnávacie	xx	xxx	xx	x	/x/
psychologické		xx	x	x/x/	x
experimentál.		/x/	x	xxx	xxx
komunikačné	/x/	xx	x	x	
praxeologické			x	xxx	xxx

Jej štruktúru tvorí päť rozsiahlych odborných vetiev zaoberajúcich sa problematikou hudobnej pedagogiky, ako i rôznych hudobno - výchovných otázok. Je v nej názorne vyjadrená miera výskumných hladísk - napríklad aspektmi kooperujúcimi /ich mieru použitia prezrádza počet krížikov medzi vetvami a výskumnými hladiskami, znamienko v zátvorke vyjadruje, že výskumné hladisko nie je vždy zastúpené/.

V nasledujúcom texte uvedieme ešte niekoľko dokreslujúcich poznámok, ktoré môžu čitateľom uvedený stav problematiky bližšie osvetliť:

a/ Aj keď sa moderné vedy zaoberajú už dlhšiu dobu predovšetkým svojim reálnym predmetom / problematikou vied sa zaoberajú filozofovia , dnes i zástupcovia teórie vied /, ukazuje sa, že nie je žiadnym luxusom určitú časť z ich

celku vyhradiť „sebapozorovaniu“. Jednotlivým vedám to umožňuje vymedzovať predmet, povahu metód, cieľ a poslanie tej - ktorej disciplíny, riešiť otázky jej vnútornej systematiky, sprecizňovať vlastnú terminológiu odboru, zadávať bádateľské úlohy, vyhodnocovať ich výsledky, kritiku atď. Podobnú metavedeckú či metateoretickú reflexiu dnes prevádza muzikológia i pedagogika. Nezaobíde sa bez nej ani hudobná pedagogika aj vzhľadom k zložitosti svojho postavenia v systéme vedeckého poznania. Táto špecializácia sa najčastejšie označuje ako „**všeobecná teória hudobnej pedagogiky**“ alebo „**hudobno - pedagogická metateória**“. Povaha tohto skúmania je predovšetkým systematická. Avšak pochopenie jej problematiky len v metateoretickej rovine, bez štúdia historickej dimenzie odboru, t.j. **dejín hudobnej pedagogiky** je takmer nemožné či problematické. O súborný výklad metateoretických otázok hudobnej pedagogiky sa pokúšame i v tejto práci.

b/ Hudobná pedagogika je vedou o hudobnej výchove. Ak sleduje a vykladá svoj predmet v systematickej celistvosti, môže byť pochopená ako tzv. **všeobecná hudobná pedagogika**. Tiež sa nezaobídeme bez dôkladného štúdia historickej dimenzie hudobnej výchovy; to znamená bez **dejín hudobnej výchovy**. Celkový pohľad na systémovú i historickú dimenziu hudobnej výchovy ako predmetu hudobnej pedagogiky nemožno dosiahnuť bez dôkladnej komparácie všetkých hudobno - výchovných typov, ktoré sa v histórii a v rôznych spoločnostiach vytvorili. Tým je v podstate indikovaná nutnosť existencie **porovnávajúcej hudobnej pedagogiky**. Vzniká tu teda trojica vzájomne sa dopĺňajúcich prístupov, t.j. jednota systematického historického a porovnávacieho výskumu vo všeobecnej hudobnej pedagogike.

c/ hudobná pedagogika, podobne ako i pedagogika, sa nazaobíde bez úzkej kooperácie so **psychológiou**, respektíve

s tzv. **pedagogickou psychológiou** /v prípade hudobnej pedagogiky vystupuje do popredia význam **hudobnej psychológie**/. V tomto naznačenom interdisciplinárnom kontexte psychológie, pedagogiky a hudobnej pedagogiky sa realizujú mnohé dôležité výskumy pre rozvoj hudobnej pedagogiky.

d/ V 20. storočí sa vo viacerých oblastiach hudobnej pedagogiky začali využívať rozmanité experimentálne metódy. Ich povaha je spravidla psychologická, sociologická, estetická, didaktická. Umožňujú overovať rôzne pracovné hypotézy, preverovať trvalosť alebo premenlivosť zistených výsledkov, odhaľovať nové momenty ako i zmeny v hudobno - pedagogickej komunikácii, modelovať hudobno - výchovné procesy, ako i niektoré špecifické situácie vo vyučovaní atď. Približovaná oblasť disciplíny je označovaná ako **experimentálna hudobná pedagogika** /vzhľadom k rôznorodosti prevádzaných experimentov je ráz disciplíny ešte problematický/.

e/V rámci hudobnej pedagogiky vystupuje stabilizovaný odbor **hudobná didaktika**. V pedagogike býva didaktika chápaná ako teória vzdelávania alebo tiež ako teória vyučovania. Avšak v hudobno - výchovnej praxi je didaktika prezentovaná či uplatňovaná vo viacerých špecializáciách. Tieto **špeciálne didaktiky** sa viažu na rôzne typy a formy vzdelávania a vyučovania. V rovine vedeckej reflexie sa viac - menej nazaobídeme bez zovšeobecňovania didaktických poznatkov, teda bez „didaktiky vôbec“. Hudobná pedagogika preto taktiež buduje svoju **všeobecnú hudobnú didaktiku**.

f/ Pedagogika tvorí mnohé **teórie rôznych „výchov“**. V hudobno - výchovných /vzdelávacích, vyučovacích atď./ procesoch, postupoch existujú tiež veľmi rozmanité a často vzájomne odlišné typy výchov. Hudobná pedagogika, podobne ako pedagogika, sa tiež usiluje formovať čiastkové **teórie**

výchov a podobne i didaktiky. To znamená, že ku každému typu výchovy by mala v rovine hudobno - pedagogickej reflexie zodpovedať určitá špeciálna teória /respektíve didaktika /pojmy „hudobná výchova“, „hudobné vzdelávanie“, „hudobné vyučovanie“, učiť sa hudbe“ a podobne, vznikajú totiž v procese generalizácie /zovšeobecňovania na základe skúseností/.

g/ Za veľmi dôležitú, špecifickú oblasť súčasnej hudobnej pedagogiky je čoraz viac pokladaný široký okruh jej praxeologického aplikačného vyústenia do rôznych vrstiev hudobno-výchovnej a vzdelávacej praxe, do sféry spoločenského a odborného riadenia výchovných procesov, do plánovania a prognóz úloh hudobnej výchovy atď. Úlohu hudobnej pedagogiky ako vedy nemožno zanedbať ani v činnostiach, akými sú príprava didakticko - metodických stratégií pre hudobnú výchovu, tvorba osnov atď.

h/ Keby sme chceli hudobnú pedagogiku vyložiť ako systém, ktorý sa vyvíjal a formoval historicky, bolo by možné uvedené poradie rezortov obrátiť. To znamená, že jej začiatky najskôr existovali v polohách zodpovedajúcich bodom **g** a **f**. Postupným zovšeobecňovaním poznatkov sa vytvárali širšie teoretické koncepty, rozmanité vedecké /napríklad *experimentálne*/ metódy, prístupy, rozvinuli sa interdisciplinárne vzťahy /napríklad k *pedagogike*, *muzikológii*, *psychológii*/ a ako všeobecná teória hudobno - výchovných procesov sa zaradila do sústavy vied o človeku a spoločnosti. Hudobná pedagogika, tak ako iné vedy, si vytvorila i svoju hudobno - pedagogickú metateóriu, ktorá posilňuje vedecký charakter hudobnej pedagogiky ako celku.

Tým, že vznikajú neustále nové typy interdisciplinárnej spolupráce, výraznejšie vedecké rysy nadobúda i jej protipólová oblasť, a sice praxeologických aplikácií. Koniec - koncov, požiadavky na preorganizovanie celej

oblasti hudobno - pedagogického bádania narastajú, čo zrejme umožní prekonať a odstrániť doposiaľ pocitované napätia medzi kognitívnymi a normatívnymi úlohami odboru. Do popredia sa napríklad dostávajú názory, v ktorých je akcentovaná myšlienka, aby sa historické a porovnávajúce štúdium nechápalo len ako výsada všeobecných rovín hudobnej pedagogiky. Ináč povedané, aby bolo súčasťou štúdia všetkých čiastkových otázok prelínajúcich sa v tomto odbore. Ďalej sú to rôzne integratívne väzby, narastajúca úloha experimentu, psychológie, sociológie, mimoeurópskej hudobnej výchovy, multimediálnej výchovy, teórie komunikácie, atď.

V závere tejto kapitoly uvedieme disciplinárny rozvrh vnútornej štruktúry hudobnej pedagogiky, ktorá môže upevniť našu orientáciu v hudobno - pedagogickej problematike v spojitosti s už uvedenou tabuľkou a predchádzajúcim textom. V systematizácii hudobno - pedagogických disciplín sme sa usilovali zachytiť nielen vecné spojitosti medzi hlavnými oblasťami a ich vnútornými disciplínami, ale i jednotu celku hudobnej pedagogiky. Jednotlivé disciplíny sme nedelili do ďalších supdisciplín, špecializácií, nakoľko sa mnohé špecializácie neustále dynamicky vyvíjajú, integrujú, navzájom prelínajú, obohacujú, ale i zanikajú, čo mení ich stupeň dôležitosti v sústave hudobnej pedagogiky.

I. Všeobecná teória hudobnej pedagogiky /hudobno - pedagogická metateória/

I.1.-dejiny hudobnej pedagogiky

I.2.-porovnávacia hudobná pedagogika

I.3.- interdisciplinárne kooperácie /vzťah k nemuzikologickým a k muzikologickým disciplínám, k rôznym umeniam, multidimenzionálnemu umeniu /

I.4.-teória hudobno - pedagogickej komunikácie

II. Všeobecná hudobná pedagogika

II.2.-mimoeurópska hudobná výchova

II.2.1.- multimedialna výchova

II.2.2.-dejiny hudobnej výchovy

III. Všeobecná hudobná didaktika

III.1-teórie hudobných výchov

III.1.1.-teórie učebnej látky /v jednotlivých kategóriách hudobnej výchovy - doteraz je málo prepracovaná/

III.2.-špeciálne didaktiky

IV. Experimentálna hudobná pedagogika

Systematizáciu hudobno pedagogických disciplín je v podstate možné deliť aj z nasledujúcich hľadísk: **1.systematického, 2.historického, 3.integračného, 4. praxeologicko - aplikačného.** Toto delenie môžu niektorí odborníci považovať i za logickejšie, ale vzhľadom na mnohovrstvovosť vednej disciplíny a jej vzájomného prelínania sa s výskumnými hľadiskami v jednotlivých disciplínach, navrhnuté rozčlenenie nemusí vždy záujemcom poskytnúť priateľnú orientáciu v danej problematike. Avšak načrtnutý rozvrh delenia odboru, môže záujemcom o túto problematiku slúžiť ako podnet k tvorivému prenikaniu do systému hudobnej pedagogiky.

Význam systematiky odboru hudobnej pedagogiky je teda dnes už zrejmý. Zo stručného retrospektívneho pohľadu umožňuje orientáciu v polohách hudobno - pedagogického bádania

rozoznávať rozdiely medzi problémami zásadnými a čiastkovými, hľadať možnosti ich zovšeobecnenia alebo aplikácií, pri študovaní určitého javu opodstatnenosť komparácie atď. Koniec - koncov, každá dobre prepracovaná systematika odboru slúži aj ako orientačná pomôcka, ako východisko ďalších postupov, výskumných hypotéz, aplikačných konkretizácií. Možno ju označiť i za obraz odboru ako celku.

Názov: Hudobná pedagogika I
veda o hudobnej výchove
Autor: Jozef Vereš
Zodpovedný redaktor: Alena Janičiková
Technická úprava: Edmund Newman
Odporučili do tlače: Helena Červeňová,
Mária Strenačíková
Nakladateľ: RZ SHÚ Nitra
Rok vydania: 2004
Vydanie: prvé
Rozsah: 122 strán, AH -16
Náklad: 150 ks
Tlač: Oto KANÁS-Polygraf. služby

ISBN 80 - 969174 - 6 - 3